

CSONGRÁD MEGYE TERÜLETÉNEK TÖRTÉNETE A MAGYAR TÖRTÉNELEM FOLYAMÁN

A honfoglaló magyarok a hunok és avarok egykori szállásterületein telepedtek meg, és a vezértörzs az egykori Pannónia birtokbavétele előtt — a hagyomány szerint — Pusztaszeren tartotta meg első országgyűlését.

A nagy számban előforduló honfoglaláskori temetők közül gazdag emlékanyagával kiemelkedik a bojárhalmi temető, ahol a leggazdagabb fejedelmi női sírt tárta fel a régész ásója.¹¹

A megye a honfoglalás, a pusztaszeri gyűlés óta előkelő szerepet játszott a magyar történelemben. A honfoglalás harmadik évében vette birtokba Árpád a Berettyó—Körös—Maros vidékét, a szentesi, szegvári, szöllősi földvárakat. Béla király névtelen jegyzője tudósít arról, hogy Csongrád megye Tiszán inneni részét Ond nemzetsége, tiszántúli részét a Körös és a Maros vize között Ajtony nemzetsége vette birtokába. A honfoglalók ivadékaik letelepültek a régi földvárakba, a szláv telepek helyére, melyeknek még szláv nevét is átvették. Így történt a megye névadó városa, Csongrád esetében is.¹²

A kereszténység Ajtony legyőzése után terjedt el, előbb a tiszántúli, majd a Tiszán inneni részeken. István király híve, a Doboka nemzetségbeli Csanád Ajtonyt legyőzte, javainak jórészét királyi adományként megkapta, Ajtony földjeinek más része pedig az újonnan alapított csanádi püspökség és a királyi család tulajdona lett. A csanádi püspökséget a király Szt. Imre nevelőjének, a velencei származású Gellértnek adta. Szt. Gellért életrója szerint¹³ Csanád első püspöke az Ajtony birtokán élő magyarságot mind megtérítette, a falvakban egyházakat is építtetett. Csongrád megye tiszántúli részén is ő terjesztette el a keresztény hitet.

I. István király ez országrészen a megyéket Ajtony legyőzése után alapította meg. Csongrád megye az oklevelekben 1075 óta szerepel¹⁴ (Garam-Szt. Benedeki apátság alapító oklevele), Csongrád központtal. A megye legnagyobb városa, Szeged, már a XI. században megalakult. Bálint Sándor kutatásai szerint Szegedet Csanád vezér alapította 1031-ben. A dömösi prépostság egy 1138-ból származó oklevele szerint a XII. században már Csongrád megye első városává emelkedett.¹⁶ 1183-ban a Tiszán és a Maroson szállított erdélyi sónak lerakódó helye, az 1222. évi Arany Bulla is így említi. Szegeden a sóraktárból lassanként királyi kamara alakult ki, mely a mohácsi vészig fennállott. A só mellett a borkereskedelem fokozta a város jelentőségét a középkori magyar gazdasági életben.

A megye lakossága főleg halászattal foglalkozott a földművelés és pásztorkodás mellett. A honfoglaláskori halász-szállások helyén alakult Hold és Vásárhely, mely utóbb Hódmezővásárhely néven egy községgé tömörült. A Váradi Regestrum 1209-ben már említi, tehát a tatárjárás előtt lakott hely volt.¹⁷

¹¹ Nagy Z.—Papp I. 27.

¹² Zsilinszky, Csongrád vármegye története. I. kötet. Bp. 1897. 27—31.

¹³ Zsilinszky 35.

¹⁴ Zsilinszky 45.

¹⁵ Bálint S. 7.

¹⁶ Zsilinszky 45.

¹⁷ Zsilinszky 45—46.

Csany (ma Csanytelek) halászfalut I. Géza király 1075. évi oklevele említi jól épített templommal és parochiával. Szegeden még előbb volt plébánia, mivel 1199-ben már főesperesség is állott fenn itt, mely a bács—kalocsai érseki megyéhez tartozott. A megye északi része egyháziilag a váci püspöki megyéhez tartozott, csongrádi főesperesség címe, Hódmezővásárhely és vidéke pedig a csanádi egyházmegye marosontúli főesperességének része volt.

A XII. és XIII. századi oklevelek már Csongrád megyei apátságról is tesznek említést, a legújabb ásatások tanúsága szerint a monostor Kalán püspök idején már állott. A monostorok alapítása nagybirtokosok jelenlétére utal Csongrád megye területén. A világi földesúri családok leggazdagabbja az Ondtól származó Kalán nemzetség volt.¹⁸

III. Béla király korában egyik tagja, Kalán pécsi püspök alapította Szer helységben Boldogasszony tiszteletére, a bencés szerzetesek számára a Kalán nemzetség monostorát, amelyet II. Endre 1233. évi oklevele említ először. A monostornak 1233-ban már külön kórháza és valószínűleg gazdagon ellátott plébániája volt. Szegeden az Árpád-korban bencés apátság virágzott, amelyet 1255-ből való oklevél említ, s amely nyilván a tatárdúlásnak esett áldozatul. Ellős nevű nagybirtokos alapította a Tisza mellett a mai Ellés-pusztán az Ellős monostora nevű apátságot,¹⁹ amelyet az oklevelek 1306-tól fogva emlegetnek. Valószínű, hogy a tatárjárás előtt már állt. A mai Péteri-pusztán állott a bencések Pétermonostora, amely a XIII. század első felében alapított. Ennek szomszédságában volt a pálosok Pálmonostora nevű apátsága, amely a XIII. század első felében szintén fennállott. A Galád nemzetség Glád-monostorát az 1333—34. évi pápai tizedjegyzék említi.

A megye lakossága a honfoglalástól a tatárjárásig az elemi csapások és a kun betörés ellenére virágzó kultúrának vetette meg alapját, két nagyobb várost és 25 helységet alapított.

Csanád megye történelmünk első századaiban még fényesebb szerepet játszott, mint Csongrád megye. A megye főispáni székében az ország legelőkelőbb urai ültek; rendszerint a nádor, vagy az országbíró. A magas összeköttetések következtében mind sűrűbben emelkedtek egymás mellett a lakott telepek, alapították a monostorokat, amelyek akkor a letelepedésnek, a földművelésnek és a kultúrának fontos tényezői voltak. Csanád nemzetsége 5 monostort állított nagy kiterjedésű birtokain: Oroszlános-monostorát, melyről a Gellért legenda írója azt tartja, hogy Csanád vezér alapította, Kanizsa-monostorát, melyet 1231-ben említenek először az oklevelek, Kemece-monostorát, Párdány-monostorát és Tömpös-monostorát, mely a Maros szigetén állott. Ajtony nemzetsége alapította Ajtony-monostorát,²⁰ mely a tatárjárás idején pusztulhatott el. Csanád megye határszélén feküdt Zákány-monostora, a mai Szőreg helyén állott Szőreg-monostora,²¹ amelyet 1239-ben említenek először az oklevelek.

A megye fényét emelte a püspöki székhely, Csanád, az egykori Marosvár is. Csanád városában állott a Mária tiszteletére emelt monostor, amelynek pazar fényű berendezéséhez Szt. Gellért István királytól 500 márkát kapott tíz vég bíborral és ugyanannyi posztóval, Gizella királynétól pedig 4 vég bíbort és ugyanannyi bársonyt.²² E monostor fogadta be Szt. Gellért hamvait. Itt volt a bencés székeskáptalan,²³ amelyet Gellért püspök alapított Szt. György tiszteletére. Itt állt a díszes

¹⁸ Juhász K., Csanádi püspökség története. 1030—1242. Makó, 1930.

Györffy Gy., Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza. Bp. 1966. 900.

¹⁹ Juhász K., Csanádi püspökség története. 1243—1307. Makó, 1933.

²⁰ Juhász K., Hajdani monostorok a csanádi egyházmegyében. Bp. 1926. 117—131.

²¹ Juhász K. 131.

székesegyház is, amelynek építésére Szt. István 100 márkát adományozott és díszes oltárral látott el; a Szentlélek templom és a Szt. Erzsébet egyház, amely körül szombati napon a vásárok és hetipiácokat tartották.²⁴

Már a püspökség alapítása előtt fennállott a görög szerzetesek kolostora és Keresztelő Szt. Jánosról nevezett temploma, de itt volt a királyi vár is, amelyet Csanád vezér építtetett.

Ha ezt a képet kiegészítjük István törvénykönyvének ismert tételével (2. K. V. 34. fej.),²⁵ hogy minden 10 falunak egy templomot kell emelnie, melynek felszereléséről részben a király, részben a püspök gondoskodott, pompás képet kapunk a koraközépkor művészetének magyarországi helyzetéről. A román és gótikus templomok művészetünk legkiemelkedőbb emlékei, s valószínűleg építészeti szépségükhöz méltó volt belső felszerelésük is.

Ennyi fényből és gazdagságból a gyér okleveles emlékeken kívül alig maradt hírmondó, a XI. századból néhány igénytelenebb corpus és encolpium a Szentesszentlászlói ásatásokból és egy bronz-corpus, három Szent László-korabeli, sasfigurákkal díszített pecsétgyűrű Szegeden, egy corpus a szentesi múzeumban, a keresetpusztai gótikus harang és a legkiemelkedőbb románkori csongrád megyei iparművészeti emlék, a csorvai bronzfüstölő.

A tatárok kirabolták és felégették Csanád és Csongrád megye virágzó falvait és városait, a nemesség szétszóródott, a parasztság mocsarakba és nádasokba menekült. A megye a tatárjárás után lakatlanná lett. Szeged, Csanád, Csongrád, Vásárhely, a legvirágzóbb helységek, elpusztultak.²⁶

IV. Béla újra benépesítette ezt a vidéket, idegeneket is hívott be, németeket, akiknek becses kiváltságokat adott, (vásártartási jog, rév- és vámmentesség, szabad bíró- és papválasztás, a városi joghatóság kiterjesztése a város összes lakosságára), s ezáltal fejlett városi kultúrának vetette meg alapját. A tatárok által elpusztított csongrádi vár helyébe Szegeden építtetett újabb királyi várat, ezzel az újonnan épülő Szeged városának fontosságát emelte, elősegítvén Szeged ipari és kulturális központtá növekedését.²⁷

A megye társadalmi és gazdasági fejlődését elősegítette a kunok betelepülése is. 1436-ban kunszállások egész soráról emlékeznek meg az oklevelek:²⁸ Ecsér és Fábiansebestyén, Mindszent, Öttömös, Buzgánszállása, Átokháza, Ellés, — de számuk egyre gyérült és földjeik az egyház és a megye elpusztult nemessége helyébe újonnan települt, más vármegyéből átköltözött magyar nemzetségek tulajdonába mentek át.

A tatárjárás idején a dúsgazdag Csák nemzetség, a Szentés, Mágocs, Bór, Dorozsma, Garai, Gutkeled nemzetség birtokolta Csongrád megye területét a királyon és az egyházi földesurakon kívül. A betelepítés a Hunyadiak koráig folytonosan tartott, az Anjouk, Zsigmond és a Hunyadiak által nemességre emelt nemzetségek a régebbi nemesi családok sarjaival versenyre keltek a falvak alapításában. A Garák, a Horogszegi Szilágyiak, a Hunyadiak, az Enyingi Török és a Dengelegi Pongrácz család nagyban elősegítették Csongrád megye gazdasági és kulturális emelkedését.

²² *Borovszky* I. kötet. 30.

²³ *Juhász K.* 30.

²⁴ *Juhász K.* 104.

²⁵ *Gerevich T.*, Magyarország román kori emlékei. Bp.

²⁶ *Zsilinszky* 59.

²⁷ *Reizner J.*, Szeged története. Szeged, 1900. III. kötet. 449.

²⁸ *Zsilinszky* 68—69.

A földesurak szívesen fogadták az előnyomuló török elől Szerbiából menekülő rác települőket is, akik azonban a XV. században még elenyésző számban voltak.²⁹ Ily módon a tatárjárás után kétszáz évvel a megye újból virágzott, területén 140 kisebb-nagyobb helység volt, templomokkal, amelyek gazdagabb-szegényebb felszerelésűek lehettek.³⁰

Csanád megye 1333—35-ben állott plébániáiról a pápai tizedlajstrom ad számot.³¹ 37 plébániát sorolt fel, de ez az összeállítás az e korbéli csanádi egyházak negyedrésztét sem teszi ki. A révkanizsai, harangodi, szárafalvi, perjámosi, besenyői, szentpéteri, verese gyházi, makófalvi, razsáni, pécski, tömösi, szentkirályi, valkányi, révei, vásárhelyi, apátfalvi, veresmarti, latorjáni, tizzaszentpéteri, fügedi, nagyfalui, harmadi, varjasi, felgedösi, zombori, szentmihályi, tóti, bökényfalvi, szőregi, szanádi, nagylaki plébániákat sorolja fel mint amelyek tizedet szolgáltattak be. A templomok felszerelése sem lehetett túl szegény oly vidéken, ahol a régi nemzetségek között a hatalmas, gazdag Makófalvi és Telegdi családok birtokai feküdtek. A régi monostorokat alapítók utódainak, a Telegdieknek családjából származott az 1322-ben egri püspökké, majd esztergomi érsekké lett Csanád is.³²

A XIV. század a városi-polgári társadalom kibontakozásának és fejlődésének kora. Az Anjouk korában Csanádon, a püspöki székhelyen maga a király, Károly Róbert is többször megfordult, így 1322. május 22-én is.³³ Nagy Lajos király anyja, Erzsébet pedig Szt. Gellért csanádi egyházát gótikus ízlésben alakíttatta át.³⁴ A templom belsejét királyi módon felékesítette, sok egyházi öltözettel és drága kelyhekkel ajándékozta meg. A bazilika közepén márvány oltárt emeltetett, melynek aljába egy gyönyörűen faragott koporsót helyeztetett el a vértanú egyes ereklyéinek befogadására. A nagyobb ereklyék számára egy aranyból és ezüsből készített koporsó alakú ereklyetartót csináltatott, melybe a szent nagyobb csontjait helyeztette el.³⁵ Ez a koporsó a fennmaradt Szt. Simeon zárai ereklyetartó szarkofágjához hasonlíthatott, amely ugyancsak Erzsébet királynénak, Nagy Lajos feleségének ajándéka. A szegedi várbéli ferences templomot is Erzsébet királyné ékesítette fel 1305-ben.³⁶

A művészetre nem volt hatás nélkül Ozorai Pipo, a nagy patrónus főispánsága sem, aki 1405-től 20 éven át intézte Dél-Magyarország közigazgatását.³⁷

A XV. században a megye közéletének legkimagaslóbb alakja Hunyadi János, akit Horogszegi Szilágyi Erzsébettel kötött házassága is e vidékhez kapcsolt, mert a Szilágyiak 1408-tól kezdve Csanád és Csongrád megye birtokosai voltak.³⁸ Hunyadi-birtokok voltak a század közepén Kamarás, Bozzás, Hód, Vásárhely, Nagylak, Komlós, Kerekegyháza, Asszony, Veresvinga, Kerekvinga, Baktornya, Batonya, Iratos, Dombegyház, Rohoncz, Nagyfalú, Veresmart, Kaszaperek, Csomárkány, Királyhegyes, Sámson, Donáttornya, Fecskés, Kutas, Monyorófecskés, Szöllős, Csókásfalva, Csorvás, Sekrestyésgyháza, Kétyöldes, Gorzás, Szilasegyháza, Tárkány, Varjas, Kígyóbuta, Csókás és Ördögősegyháza puszták.³⁹

²⁹ Zsilinszky 76

³⁰ Zsilinszky 76.

³¹ Juhász K. 30.

³² Juhász K. 30.

³³ Juhász K. 30.

³⁴ Juhász K. 30.

³⁵ Juhász K. 30.

³⁶ Nagy Z.—Papp I. 48.

³⁷ Juhász K., Csanádi püspökség története. (1386—1424). 82.

³⁸ Borovszky I. kötet 117.

Zsilinszky

³⁹ Zsilinszky

Borovszky I. kötet 109.

A Hunyadi család nagyarányú birtokszerzéséhez hasonlóan nagybirtokokat szerzett Csanád megyében a Nagylucei Dóczi család, a Horogszegi Szilágyi, a Kállay és a Jaksits család.

A megye központját, Csanádot Hangácsi Albert püspök a fenyegető török veszedelem miatt megerősítette. Nagylak mint a Hunyadi család birtoka jutott nagyobb jelentőségre a Maros mentén, később a Jaksitsok palánkokkal vették körül, és állandó tartózkodási helyük volt. Vásárhely ezidőtájt olvadt össze Hód-faluval, amelyben a Losonczyak kastélyt is építettek. A Hunyadiaknak köszönhette fejlődését az egykori Kaszaperek városa.

Csongrád megye legnagyobb városa, Szeged emelkedett a legjobban a Hunyadiak alatt. A város a fenyegető török veszedelem miatt az ország legfontosabb hadi központjává vált. Hunyadi János balkáni hadjárataihoz itt gyűjtötte össze szárazföldi és folyami seregeit, itt fogadta 1444-ben Murad szultán száztagú küldöttségét, Brankovics szerb fejedelmet és Cesarini Julián pápai követet.⁴⁰ Hajóhadát is itt szervezte, innen indította a nándorfehérvári csatába. Szilágyi Mihály 20 000 főnyi hadával szintén innen indult Mátyás királlyá választására.

Hunyadi János és Mátyás király is sokat tett a város fejlődése érdekében. Valószínűleg a vár fényét is emelték. Mátyás király 1465-ben az országos tanácsot is Szegedre hívta össze. Az obszervans ferenceseknek Christoforus Agricola ferences szerzetes 1675-ből fennmaradt feljegyzése szerint kolostort építtetett.⁴¹ Ez alkalommal a Szt. Dömötör egyháznak adományozta hatvanezer forintra becsült királyi palástját, hogy abból a templom védszentjének tiszteletére casula készíttessék.⁴²

E misemondó ruha csaknem 5 évszázad viharait átvészelve máig is Szegeden található a ferencesek Havi Boldogasszony templomában.*

A szegedi születésű Baratin Lukács zágrábi püspök 1501-ben szülővárosa iránti hálából a szegedi Szt. Dömötör templom mellé Gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére kápolnát építtetett, gazdag alapítvánnyal látta el, a kápolna felszentelésére pedig két aranyozott kelyhet, öt arannyal áttört selyem damaszt miseruhát, négy oltárterítőt (1 vörös selymet és három damasztot), két szőnyeget és az oltárra rézgyertyatartókat adományozott.⁴³

Az iparosok testületi szervezkedése, a céhek keletkezése, nyugati mintára, nálunk Nagy Lajos király korára esett. A Csongrád megyei céhek keletkezésének idejére vonatkozólag ma már több adattal rendelkezünk, bár a megye a történelem viharaiiban többször elpusztult.⁴⁴ Bizonyos, hogy pl. Szegeden a mohácsi vész előtt a szabóknak, csizmadiáknak, mészárosoknak, ötvösöknek a fennmaradt emlékek szerint voltak céheik és írásba foglalt céhszabályzataik is, de a mohácsi vész és a másfél-százados török uralom alatt megsemmisültek.⁴⁵

Az 1522. évi egyházi tizedlajstrom szerint Szegednek a XV. században már igen fejlett ipara volt, számos céh létezett és különösen az ötvösség játszott nagy szerepet. Szeged ekkor az ország egyik legnépesebb városa, lakossága mintegy 8745 fő, annyi, mint Budáé, Pesté, Kassáé.

Az iparosoknak Szegeden külön „míves utcájuk” volt, de másutt is laktak iparosok. A tizedlajstrom kettőszázkilencvenegy önálló iparost tüntet fel, a hajósokat,

⁴⁰ Nagy Z.—Papp I. 52.

⁴¹ Balogh J., A művészet Mátyás király udvarában. Bp. 1966. 67.

⁴² Heltai Gáspár, Magyar krónika. 264.

⁴³ Reizner III. 5—6.; Juhász K. (1434—1500), 96—97.

⁴⁴ Zsilinszky, I. 145.

⁴⁵ Reizner III. 464.

* Hivatalosan: Alsóvárosi r. k. (ferences) plébánia-templom. A továbbiakban ferences templomként emlegetjük. Műgyűjteménye: Ferences Kincstár. (Szerző)

molnárokat és halászokat nem számítva. Ez a nagy szám Szeged fejlett városi jellegére, gazdagságára mutat. Az iparral foglalkozók száma aránylag nagyobb volt, mint még a XIX. század első felében is.

A tizedlajstrom Szegeden egy aranyozót, három asztalgyártót, tizenhárom ácsot, egy ágykészítőt, hat borbélyt, egy kenyőt, négy nyírót, két kádárt, hét pincést, négy kerekest, egy kesztyűst, két kolompárt, huszonegy kovácsot, két patkóst, egy köszőrűst, kilenc kőfaragót, egy mívést (faber), tizennyolc mészárosot, két nyergest, két nyilast, két órást, hét ötvöst, egy pajzsgyártót, egy „pözörzést”, három puskást, egy sajtnyomót, egy sütőt, negyvenkilenc szabót, két szíjgyártót, négy szitást, huszonöt szűcsöt, öt talyigást, három tarhóst, egy taszalóst és harminchárom vargát tüntet fel.⁴⁶ Az iparosok között hét ötvös (Thomas, Franciscus, Fabianus, Gregorius, Dionysus, Lucas és Benedictus,⁴⁷), két órás, egy hímvarró, egy kesztyűs, és két „fűsügyártó” nagyobb fényűzésű igények kielégítésére mutat. Más szegedi ötvösök a XVI. század derekán Szegeden: Ötves Bona, Ötves Lőrinc, Ötves Bálint.⁴⁸

1526-ban, amikor a török elpusztította Szegedet, a város elfoglalásában szemtanúként résztvevő török történetírók is úgy emlékeznek meg a városról, mint amelynek „minden zeg-zuga telve élelmiszerekkel, kinccsel, gazdagsággal” (Kemal pasa),⁴⁹ „utcái pedig tele valának ritka és értékes árukkal, melyeket kereskedők hoztak minden irányból.” „Szegedin”... „nagy épületeiről, mindennemű javainak bőségéről, s végre arról híres, hogy lakosai között igen nagy számmal vannak dúsgazdagok.”

Az I. Szulejmán korában élt, Szeged elfoglalásánál szemtanúként úgyancsak ott levő Ferdi szintén így ír „a város minden zege-zuga tele van kinccsekkel” és a zsákmányoló törököknek sátrai a bálványoktól templomokká váltak.⁵⁰

A délvidék dúsgazdag, pompaszerető és előkelő népe is Szegeden vásárolta drága ékszereit, billikomait és egyéb drágaságait, lévén Szeged a környék legnagyobb népességű és legiparosodottabb városa. A Hunyadiak korában a környék nemességének beköltözködése is megindult Szegedre. Az 1431-től kezdve megtartott népes vásárok szükségletei is foglalkoztatták a szegedi iparosokat. A fényűzési tárgyak készítőinek a vármegye területén egyedül Szegeden van nyoma.

A szegedi polgárok 1494-ben II. Ulászló királynak gazdag ajándékot, kupákat küldtek, amelyeket minden valószínűség szerint a szegedi ötvösök készítettek. II. Ulászló 1495-ben Szegeden járt, ahol subáját János szegedi szűcsmester foltozta meg valódi „sabelli” prémmel. Ez a két adat a szegedi iparosok kiválóságát bizonyítja.⁵¹

A kassai ötvöscéh első magyar tagja Szegedi Máté, aki 1463-ban kassai polgárjogot is nyert.⁵² 1496-ban az oklevelek szerint egy szegedi ötvös a római Szentlélek kórház pártoló tagjai sorában szerepelt.

A megye története felett a XV. század második felétől kezdve vészes viharfelhőként lebegett a török veszedelem. A XVI. sz. elején rohamosan közeledett a pusztulás. A középkor alkonya és a renaissance hajnala e vidék teljes pusztulását hozta magával. Baljós jelek lidércként villantak fel a vést megelőző fényes ragyogásban. A vidék legnagyobb egyházi tekintélye, a püspökség zuhant a pusztulás felé.

Az újkor a százados intézmények megingásával, az államszervezet bomlásával

⁴⁶ *Hilf L.*, A szegedi iparosság története. Szeged. 1929. 14.

⁴⁷ *Horváth T. A.*, Ismeretlen levéltári adatok az ötvösség tört.

Főleg a XVI—XVII. sz.-ban. Műv. Tört. Ért. 1953. 179.

Mihalik S., A raguzai dóm szegedi ereklyéje. Szépművészet, 1940. 73.

⁴⁸ *Bálint S.*, Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetéknevei. Bp. 1963.

⁴⁹ *Hilf L.* 14.

⁵⁰ *Hilf L.* 12.

⁵¹ *Hilf L.* 15.

⁵² *Bálint S.* 27.

köszöntött be. Négy évtized alatt öt csanádi püspök halt erőszakos halált, mind az öt az újkor, a renaissance embere, magasszínvonalú műveltséggel, a művészetek és tudományok iránti lángolással. Közülük Csáky Miklós, Csaoholy Ferenc, Héderfágy Barlabássy János Páduában és Bolognában, az új művészet klasszikus földjén végeztek tanulmányaikat.⁵³ Hangácsi Albert csanádi püspök, Mátyás kisebb kancelláriájának feje, a magyarországi humanizmus megalapítójának, Vitéz Jánosnak tanítványa volt, maga is kiváló humanista és a művészetek pártfogója.

Mátyás király halála után püspökei és országnagyai szétvitték a renaissance kultúrát a maguk kis birodalmába. A legtehetségesebb csanádi püspökök egyike: Csáky Miklós, díszére vált II. Ulászló humanista udvarának is. Maga is pártfogolta a humanista írókat, egykori páduai tanára, Mathaeus Andronicus Tragurinus neki dedikálta II. Ulászló és Anne de Foix egybekelése alkalmával írt művét.⁵⁴ Csáky leghőbb vágya az volt, hogy püspöki udvarát Csanádban a klasszikus világ feltámasztott műveltségének egyik legkeletibb kertjévé varázsolja. Pártolta a tudományokat és a művészeteket. Fényes könyvtára volt, amelyet utódai továbbfejlesztettek.⁵⁵

A szegedi humanizmus névszerint is ismert képviselői közül kiemelkedik Zákány Balázs, a bolognai egyetem hallgatója, aki Janus Pannonius tiszteletére Bolognában megjelent latin verset írt. Szegedi Pál, a bolognai egyetem tanára, olasz nyelven tréfás verseket írt, melyek Bolognában jelentek meg. Szegedi Fraxinus Gáspár, a XVI. század híres magyar orvosa Páduában nevelkedett, Szegedi Gergely franciskánus szerzetes pedig a Sorbonne doktora volt.⁵⁶

Csongrád megye és a püspöki székhely az 1514-es Dózsa-felkelés alkalmával pusztult el, a könyvtár 1537 körül semmisülhetett meg teljesen. A gazdag egyházmegye műkincsei elkallódtak. Szt. Gellért ereklyéi szétszóródtak, az Anne de Foix, II. Ulászló hitvese által készítettet remekművű ereklyetartó-szekrényt pedig a török vész miatt pénzé verették.

A mohácsi vész tönkretette, darabokra tépte az országot. A sok vihar közepette a protestantizmus, mely a mohácsi vész előtt már jelentkezett Magyarországon a megyében gyorsan terjedt. A jelenlegi Csongrád megye területén Brandenburgi György őrgróf volt a protestantizmus lelkes pártfogója, majd a Patócsi-, Magócsy, Telegdy-, Jaksits-család és Suraklini Petrovics Péter temesi főispán, „a vidék első kálvinistája”.⁵⁷ Szegeden prédikált a magyar protestantizmus két kiváló terjesztője: Abády Benedek és Szegedi Kis István.⁵⁸ Szegedi Gergely, a magyar protestantizmus úttörője Énekeskönyvét Debrecenben adja ki 1569-ben. A XVI. század közepén már nemcsak a vidék legnagyobb helységében, de a legtöbb faluban is megismerkedtek az új tanokkal.⁵⁹

Csongrád megye legnagyobb részét 1526-ban elpusztította a török, a falvakat kirabolta, felégette, a lakosságot lemészárolta vagy rabságba hurcolta. Szegedet 1526. szeptember 28-án foglalta el. A város teljesen elpusztult. Lakói vagy elmenekültek, vagy felkoncolták őket. 1527 elején Cserni Jován égette fel Szegedet.⁶⁰ A megmaradt lakosság 1552-ben Tóth Mihály főbíró vezetésével megpróbálta felszabadítani a várost a török uralom alól, de a hősiességek kudarcba fulladt, a török a lakosságot

⁵³ Juhász K., Csongrád egyházmegye története 1500—1552-ig. 30.

⁵⁴ Juhász K. 30.

⁵⁵ Juhász K. 32.

⁵⁶ Bálint S. 31.

⁵⁷ Juhász K. 32.

⁵⁸ Reizner J. III. 452.

⁵⁹ Juhász K. 32.

⁶⁰ Reizner J. III. 453.

lemészárolta, a „hütlenségen ért” várost felgyújtotta és kirabolta.⁶¹ A város életben maradt népe elmenekült Szegedről, Csongrád és Csanád megye teljesen elpusztult. Régi fényét, gazdagságát soha vissza nem nyerte, előbb török, majd osztrák tartománnyá süllyedt; a társadalmi haladástól, kultúrától elmaradt.

A Szegedről 1552-ben elmenekült lakosság körében voltak az ötvösök is, Szeged leghíresebb iparosai.⁶² A török elől Kecskemétre, Nagyváradra, Debrecenbe és Kassára menektek. Szegedi Márton, a későbbi Szegedi ötvöscsalád őse, a XVI. század második felében szerepel a debreceni ötvösök között.⁶³ Ötvös Sebestyén, Ötvös Benedek és Ötvös Imre Kecskeméten települt le, ahol Szegeden megszűnt céhük helyett 1557-ben újat alapítottak. Céhtársuk volt a török elől először Szegedre menekült, Gyulán ötvösséget tanult Szegény György is.⁶⁴ György mester Münchenben telepedett le, s ott 1558-tól 1581-ig mint Albrecht herceg udvari ötvöse működött, ura számára 28 darab ötvösművet készített. Áttetsző zománcos, bajor címeres veretekkel díszített, Orlando di Lasso műveit tartalmazó könyvkötése a müncheni bajor állami könyvtárban maradt fenn, amelyen a segédkező művészek egyike, Hans Müelich miniatűrben Szegény Györgyöt is megörökítette.⁶⁵ Szegény György művészetét dicséri továbbá a Müncheni Városterületi Múzeum 24 kanala is, melyek 1579-ben, nem sokkal halála előtt készültek.

1597-ben Varsóban tűnt fel egy szegedi ötvös, Stefan Segedi, akinek a király meghagyta, hogy az ötvöscéhhez csatlakozzék.⁶⁶

A XV. században Máté, szegedi ötvös Kassán tűnik fel,⁶⁷ a XVI. században pedig ugyancsak Kassán Thomas Zegedy nobilis 1579—98 között megbecsült ötvösmester. 1585—87 között, majd 1590-ben a céh mestere volt.⁶⁸ Debrecenben a szegedi ötvösök utódai közül 1631-ben Szegedi Márton, 1635-ben Szegedi Gáspár ötvösmesterek, 1645-ben Szegedi János ötvöslegény nevével találkozunk, 1642 körül Nagyváradon Szegedi Mihály ötvös működik. 1625-ben a szatmárnémeti ötvöscéh tagja Szegedi Mihály ötvös, aki 1642—46-ig a szatmárnémeti bírói tisztséget tölti be. Ugyancsak itt működik 1642-ben Szegedi alias Karáczon Ötvös Gergely.⁶⁹ Erdélyben, Székelyudvarhelyen is működött menekült szegedi ötvös sarja, Michael Szegedi (1672-ben), aki az udvarhelyi református egyház rézpecsétnyomóját készítette.⁷⁰

A szegedi ötvösöknek csak egy hiteles műve maradt fenn, a raguzai dóm 1532-ben készített, a későgótika és renaissance határmesgyéjén álló harmonikus szépségű kar-ereklyetartója. Valószínűleg az ő művüknek tekinthető a Szeged-alsóvárosi ferencesek templomának két későgótikus helyhe a XV. sz. elejéről, amelyek a Demeter templom múkinceivel együtt kerültek át az alsóvárosi templomba a török uralom alatt, s a templomi leltárak szerint Szegedet soha el nem hagyták.

Mint fentebb említettük, Szegedi Baratin Lukács püspök 1501-ben két kelyhet adományozott a szegedi Szt. Demeter templomban általa felállított kápolna felszerelésére, a ferencesek kelyhének egyike valószínűleg az oklevélben említett kelyhek egyikével azonos.

⁶¹ Reizner J. III. 454.

⁶² Pozsár I., Csongrád megyei céhek története. Csongrád, 1912. 40.

⁶³ Zoltai L., Ötvösök és ötvösművek Debrecenben. Debrecen. 1937. 10.

⁶⁴ Mihalik S., Németországi magyar ötvösök. Magy. Műv. 1937. 313.

⁶⁵ Mihalik S. 313.

⁶⁶ Lepszy Lénárd, A magyar sodronyzománc Lengyelországban. AÉ. 1890. 58.

⁶⁷ Mihalik S. 313.

⁶⁸ Mihalik J., Adatok hazai ötvösségünk történetéhez. AÉ. 1893. 433.

⁶⁹ Kőszeghy E., Magyarországi ötvösjegyek. Bp. 1936. 142.

⁷⁰ Kőszeghy E. 344.

A középkori céhgyakorlat szerint helybeli mesterek metszhatték a város 1469. évi pecsétjét is (pajzsban a város címerével, a kiterjesztett szárnyú sassal, körben felirattal: m + aquila + sigillum + civitatis + segediensis +).⁷¹

A másfél százados török uralom alatt Szeged ipara elsorvadt. Az állandó harcok, a háborúk bizonytalanná tették az életet, ez már magában kizárta az ipar és kereskedelem fejlődését. A nép teljesen elszegényedett, mert a török hatóságok zsarolása mellett a magyar földesurak is fenntartották követeléseiket jobbágyaikkal szemben. Ami ipar és kereskedelem egyáltalán volt, leginkább a törökök és a mohácsi vész után elszaporodott szerb lakosság köréből került ki.⁷²

Sokféle ipar (pl. az ötvösség) teljesen megszűnt, viszont a gombkötő- és paszmányipar, továbbá a paplankészítés a hódoltság idején fejlődött ki. A paplankészítést a szegedi iparosok a tökély oly fokára fejlesztették, hogy Pestre és még távolabbi vidékre is Szegedről vitték a drága, arannyal átszőtt selyem és bársony paplanokat.⁷³ Körös város levéltárában fennmaradt írások szerint: „Oláh János uramtól prókátor Laczkovits István számára vásároltunk Szegeden ... két paplant, két tallér...” u o.: „Szappanos Józseftől Szegeden két paplant Prókátor számára 25 garas öt tallér 18 dénár, egy szőnyeget, 25 garas 4 tallér.” A hódoltság alatt tanulták meg a szegedi tímárok a fehér bőrök és a szattyán készítését. A szegedi kordován és karmazsin bőröknek messze földön híruk volt. Ordódy Imre pozsonyi kamarai pénztárosnak 1657. január 30-i adónyugtája szerint karmazsincszimában is adóztak („öt pár karmazsincszimát”). Szeged a török hódoltság alatt is a tiszántúli vidék kereskedelmi központja lehetett, mert a városban török szőnyeget is lehetett vásárolni, szőnyegekkel adóztak is. Wesselényi Ferenc és gróf Eszterházi Pál nádornak 1662-ben és 1665-ben a kunpuszták bérletéért évenként két szőnyeggel adóztak.⁷⁴

Csongrád megye 1686-ban szabadult fel a török uralom alól. A céhélet az 1700-as évek elején indult meg ismét. Az osztrák származású, pékmesterségből meggazdagodott Harruckern-család és a népet az osztrákoknál is jobban elnyomó Károlyiak nagykiterjedésű birtokain azonban az iparosodást elhanyagolták. A fényűzési iparok egyáltalán nem tudtak meghonosodni, nemcsak a nép szegénysége miatt, hanem főleg azért, mert a földesurak általában külföldről fedezték szükségleteiket. Az ellenreformáció következtében megerősödött katolikus egyház szükséges egyházi felszereléseit kis részben szintén külföldről (Augsburg, Bécs), nagyobb részt azonban Magyarország más városaiból (Pozsony, Pest, Lőcse, Buda), a szegényebb protestáns egyházak Debrecenből, Lőcséről, a görögkeleti szerb egyházak pedig valószínűleg rác ötvösöktől, a század végén pedig lőcsei és aradi magyar ötvösöktől szereztek be. A céhélet Szegeden indult meg leghamarabb, bár Szeged nem volt többé megyeközpont, de mégis a délvidék legforgalmasabb, legiparosodottabb és legkulturáltabb városa maradt.

III. Károly, Mária Terézia rendeletei értelmében a céheknek meg kellett alakulniuk, a meglévő céheknek pedig át kellett alakulniuk. A szegedi szabók 1714-ben nyerték céhük új szabadalmi levelét, a magyar szűcsök 1722-ben, a bognárok és kerégyártók 1724-ben. A csizmadiák 1507-ben megerősített céhlevelét III. Károly 1701-ben erősítette meg újból, a fazekasokét 1719-ben, az asztalosok céhe 1724 körül, a takácsok céhe pedig 1743-ban, a gombkötők céhe 1713-ban önállósult, a kötélverők 1743-ban. A kötélverők céhébe tartoztak a kékfestők is, mely iparág szegedi meghonosítója a schwabenlandi Gundelfingenből származó Wiedermann család volt.

⁷¹ *Bálint S.* 27.

⁷² *Reizner J.* 127.

⁷³ *Hilf L.* 17.

⁷⁴ *Hilf L.* 17–18.

A lakatosok, sarkantyúkészítők és puskaművesek céhe pecsétjük körirata szerint 1743-ban alakulhatott, a céh németnyelvű szabályzatát Mária Terézia 1766-ban erősítette meg.⁷⁵

A megye többi városában is megindult az iparosok céhekbe tömörülése, körülbelül ugyanezen céheket találjuk a XVIII. században Hódmezővásárhelyen, Szentesen, Csongrádon és Makón. Az 1764-ban megtartott országos összeírás szerint az iparosok száma a megyében 186.⁷⁶

A megye területén csak Szegeden volt néhány aranyműves, Szeged 1732-ben adott jelentése szerint Morvay János, aki Trencsénben, Kojundsia Antal, aki Szegeden és Bugarin Sztojan, aki „Plovdiv nevű török városban” tanult.⁷⁷ A város jelentése szerint munkájuk kevés, leginkább 12 próbás ezüsből dolgoznak.⁷⁸

1954 nyarán a szegedi múzeum iparművészeti anyagának leltározása közben a céhes emlékek között 15 trébelt, 10 cm körüli átmérőjű rokokó és copf kartus alakú ezüstlemez találtam, melyben 1766-tól 1809-ig terjedő bevéselt évszámok, trébelt és vésett lakatos és puskaműves jelvények és a szegedi lakatos és puskaműves céh ez időszak alatt működő tagjainak monogramjai vagy teljes neve volt látható. 6 darabba pedig (13-as próbabélyeg mellett) IK (1774), AT (1783), PL (1787, 1789), AG (1809) és K (1813) mesterjegy voltak beütve. T. Knotik Márta levéltári kutatásai szerint a felsorolt névbetűk mögött feltehetően a következő mesterek rejtőznek: Josephus Klancz, Andreas Tomcsányi, Paulus Lukity, Alexander Gábiel és Jakob Kohn.—A kisigényű ezüstmedalionokat helyi aranyművesek készítették, akiknek céhe Szegeden nem lévén, hitelesítő bélyeget nem használhattak, vagy esetleg a puska-művesek, lakatosok és óráskok egyesített céhében működhettek. Ily céhjelvények az ország más területéről is ismeretesek, mint pl. a selmeci bányászok XVIII. századi évszámmal jelzett, kartus idomú céhjelvényei⁷⁹ és a kőszegi városháza történelmi emlékeket tartalmazóládájában levő ötvös-céhjelvények.⁸⁰ Reizner szerint Szeged fejlődésével mind több ötvös telepedett le a XVIII. század folyamán, ezek a kis jelvények a szegedi ötvösség bizonyítható nyomai lehetnek. 1828-ban öt ötvöst foglalkoztat a város (Khon Jakab, Politzer Gábor, Politzer Lázár, Politzer Lipót, Wagner János).⁸¹ Az 1830-as összeírásban csak három aranyműves szerepel.⁸² 1860–70 táján azonban már tizenhárman vannak. A megye területén Szegeden kívül csak Makón voltak ötvösök, az 1828-as országos összeírás szerint Dávid Domokos, Szöllös István és Zorger Salamon.⁸³

A szegedi céhek mesterei nemcsak az egész délvidék számára dolgoztak, de a szegedi céhek körébe tartoztak Csongrád, Csanád, Bácsbodrog, Torontál, olykor Arad és Temesvár városok „fertyálcéhei” is.

A XVIII. század végén Szeged kereskedelme és ipara újra virágzott, hajógyártó ipara monarchiaszerte híressé vált, sóraktára újból fontos szerepet töltött be az ország gazdasági életében. Centrális földrajzi elhelyezkedése révén a délvidék kereskedelmi

⁷⁵ Reizner J. III. 449.

⁷⁶ Zsilinszky M. II.

Szádeczky L., Az iparfejlődés... Magyarországon. Bp. 1913.

⁷⁷ Illésy J., Magyar ötvösök 1732-ben. AÉ. 1904. 386–96.

Kapossy J., Magyar ötvösök a XVIII. sz.-ban. Bp. 1934.

⁷⁸ Illésy J. 386–396.

⁷⁹ Történelmi Múzeum Fényképtár 1571/1929. Á. B.

⁸⁰ Csányi Károly, aki a magyar iparművészet kiváló kutatója volt, és annak idején topográfiai tanulmányaimat nagy figyelemmel kísérte, még személyesen közölte velem.

⁸¹ Kapossy J. 48.

⁸² Reizner J. III. 491.

⁸³ Kapossy J. 50.

1. Kovácsolt vas ajtó
„Kőrösi Rozália 1847” felirattal
Szeged, Móra Ferenc Múzeum

és gazdasági központja lett, majd az erőteljes fejlődés folyamánaképpen a kulturális és művészeti élet is fellendült. Ez a fejlődés mutatkozik meg az iparosodásban, a városfejlődésben, a képző- és iparművészetek terén.

A reformgondolatok számára a századforduló gazdasági fellendülése, a felvilágosodás eszméinek Vedres István és kortársai által való terjesztése termékeny talajt teremtett. Az 1848-as forradalomban és szabadságharcban Szeged nagy-szerű szerepet játszott. Kossuth itt mondta el egyik legnagyobb hatású beszédét, mely így kezdődött: „Szegednek népe, nemzetem büszkesége”... A szabadságharc nyitánya után itt játszódtak le végső akkordjai is, 1848 júliusában a kormány és képviselőház Szegedre költözött. Kossuth a Kárász-házban lakott, s ennek erkélyéről mondta el utolsó hazai nyilvános beszédét.

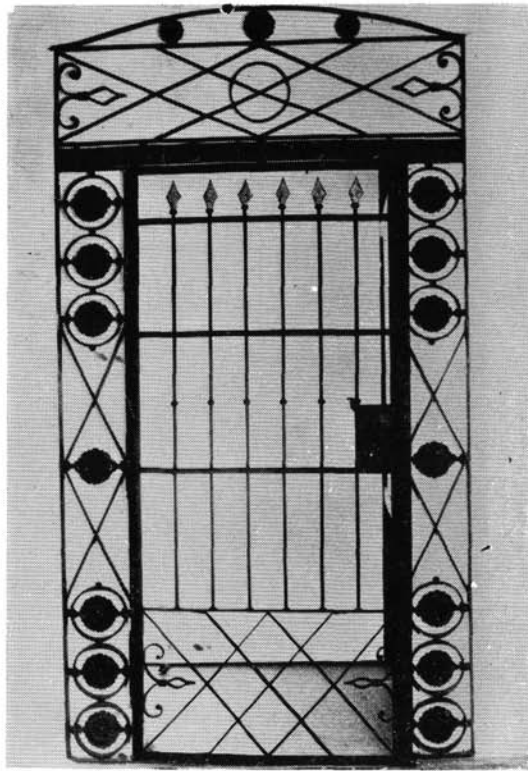
Szeged ekkor újból hadiközponttá vált. Ezután a kormány Aradra költözött és a hadsereg is elhagyta a várost. A város lakosságának egy része a forradalmi kormány elvonulása után külföldre vagy az ország más részeibe menekült. A Bach-korszakban a társadalmi és politikai élet elnyomása alatt csupán a városrendezés fejlődik az árvízvédelmi intézkedésekben és a Tisza-szabályozásban. A kiegyezés után a város újra fejlődésnek indul, de ezt megakasztja a nagy elemi csapás, az 1879. évi árvíz, midőn a város vesztesége emberéletben és anyagi javakban óriási volt.

Szeged város újjáépítése már átgondolt városfejlesztési terv alapján indult meg. A Tisza-szabályozása után a várost feltöltötték. A város fejlődése gyors ütemben haladt, ekkor alakult ki a mai városra oly jellemző eklektikus, szecessziós városkép.

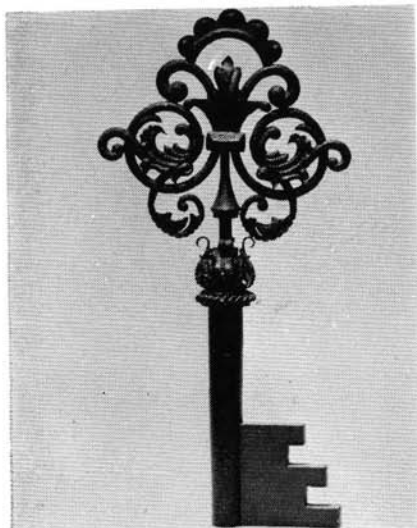
Szeged újabb fejlődéstörténeti kutatásai még alig indultak meg, a céhtörténeti kutatások is hiányoznak, ezért a felvázolt kép erősen hézagos.

A céhélet a XIX. század első felében országszerte hanyatlásnak indult, de sok korlátozással 1853-ig fennmaradt.⁸⁴ A külföldi iparművészeti tárgyak, áruk behozatala növekedett, ami ellen az erősödő nemzeti öntudat társadalmi úton próbált szervezkedni és a céheknek védelmet nyújtani.

A védegyeleti mozgalom iparélénkítő hatását Szegeden leginkább Felmayer Antal képfestőgyára érezte meg. A gyolcs- és vászonfestést, Szegednek régi, kiváló iparát, Felmayer Antal külföldi tapasztalatokkal 1826-ban gyári színvonalra emelte.

⁸⁴ Reizner J. III.

2. (T. 229) Lakatos-cégér, vas
Szeged, Nagy István kovács műve,
XIX. sz. második fele
Szeged, Ferences Kincstár

Kékfestő gyárában készített fehérpettyes vásznai az egész országban keresettek voltak. Az 1842-es iparmű-kiállításon termékei feltűnést keltettek, és bronzérmeket nyertek. A kiállításról szóló jelentés szerint: „csinos karton kelméit nemcsak a köznép viseli, hanem a vagyonosabb középosztályok is kedvelik”... „készítményei legnagyobb pártolásra találtak, nemcsak Szegeden, hanem messze vidékeken, Pesten is.” „Érdemét az olcsóság is növeli.”⁸⁵ A gyár 1876-ban szűnt meg.

A város műemléki épületeit feltűnően szép vasmunkák díszítik. Ezek a XIX. század közepéről és második feléből származnak. Jórészüket szegedi lakatosok készítették. Sajnos, a szegedi vasművesség története, mint annyi más, nincs feldolgozva, így csak futólagosan érinthetjük, hogy Újhelyi, Hattyasi, Tóbiás és Kiss János helybeli mesterek készítették a lakatosmunkák zömét. Szép vasműveket láthatunk az ún. „Schäffer-ház”-on (Roosevelt tér 9.), azonkívül a Széchenyi tér 5., a Lenin krt. 22., a Deák Ferenc u. 23., a Híd u. 6. számú házakon, valamint magas művészi színvonalú az egykori Dömötör templom „Körösi Rozália 1847” feliratú, kovácsoltvas ajtója, mely 1970. november vége óta a szegedi Móra Ferenc Múzeum alagsori folyosójának bejáratát díszíti (I.). A színház vasmunkáit Nigrényi Pál, a postáét Pillich Mihály, a Hajnóczy u. 4. és a Kossuth Lajos sugárút 25. sz. ház vaskapuit pedig Kiss János készítette. A városháza ajtó- és ablakrácsait a budapesti Árkai Sándor kovácsolta.⁸⁶ A XIX. század második felének kovácsművességére utal a ferences kincstár kulcsot ábrázoló lakatoscégére, mely a szájhagyomány szerint Nagy István kovács műve (2. T. 229).

A XIX. század második felében az előrehaladó kapitalizálódás a kézműipart lassanként megölte. Az ízléses, évszázados hagyományokon és műhelygyakorlatokon nyugvó, gyakran remekbekészült kézművet a silány gyári tucatáru szorította ki.

⁸⁵ Reizner J. III. 491.

⁸⁶ Bálint S. 164.

Az első világháború utáni időkbe vezet át a Fogadalmi Templom belső kialakítása. Tarján Oszkár ötvösmunkái: a tabernákulumajtó, a gyertyatartókarok és Szt. Gellért ereklyetartója.

A Fogadalmi Templommal szemben U alakban fogja körül a dómteret Rerrich Béla árkádcsoportja, mely a két világháború közötti időszak kiemelkedő építészeti alkotása. Délnyugati sarkában helyezkedik el a püspöki rezidencia, melynek külső és belső kialakítását egyaránt Rerrich Béla végezte. Munkatársai kiváló iparosok, a budapesti Thék Endre, Seenger Béla, Forreider Béla, a szegedi Bille János, Kónya János, Kocsis Ferenc, Lengyel Lőrinc, Takács János, Erdélyi András voltak.⁸⁷ Rerrich az interieurt archaizáló stílusban alakította ki és nagyon izlésesen oldotta meg a különféle anyagok: márvány-, fém-, üveg-, fa-, aranyozott téglakombinációját.

A második világháború után Szeged a város mérnöki hivatala által 1947-ben kidolgozott új városfejlesztési terv alapján épül tovább. Ez a terv a város műemlékeit, műemlék jellegű, városképi jelentőségű épületeit megőrizve alakítja ki a korunk modern igényeinek megfelelő városképet. A nagyarányú városrendezési program előírja Nagyszeged tájképének kialakítását is. A sokat szenvedett alföldi metropolis így sajátos tájszépségeivel gyönyörködteti mind a város történelmi hagyományain nevelkedett lakóit, mind a távolból érkező idegent.

⁸⁷ *Bálint S.* 13

3. Mellkereszt
bronz
XI. század
Szentés, Koszta József Múzeum

4. Kereszt
aranyozott réz
XI. század
Szeged, Móra Ferenc Múzeum